

IK KRIJG NIET BETAALD OM JE TE TROOSTEN

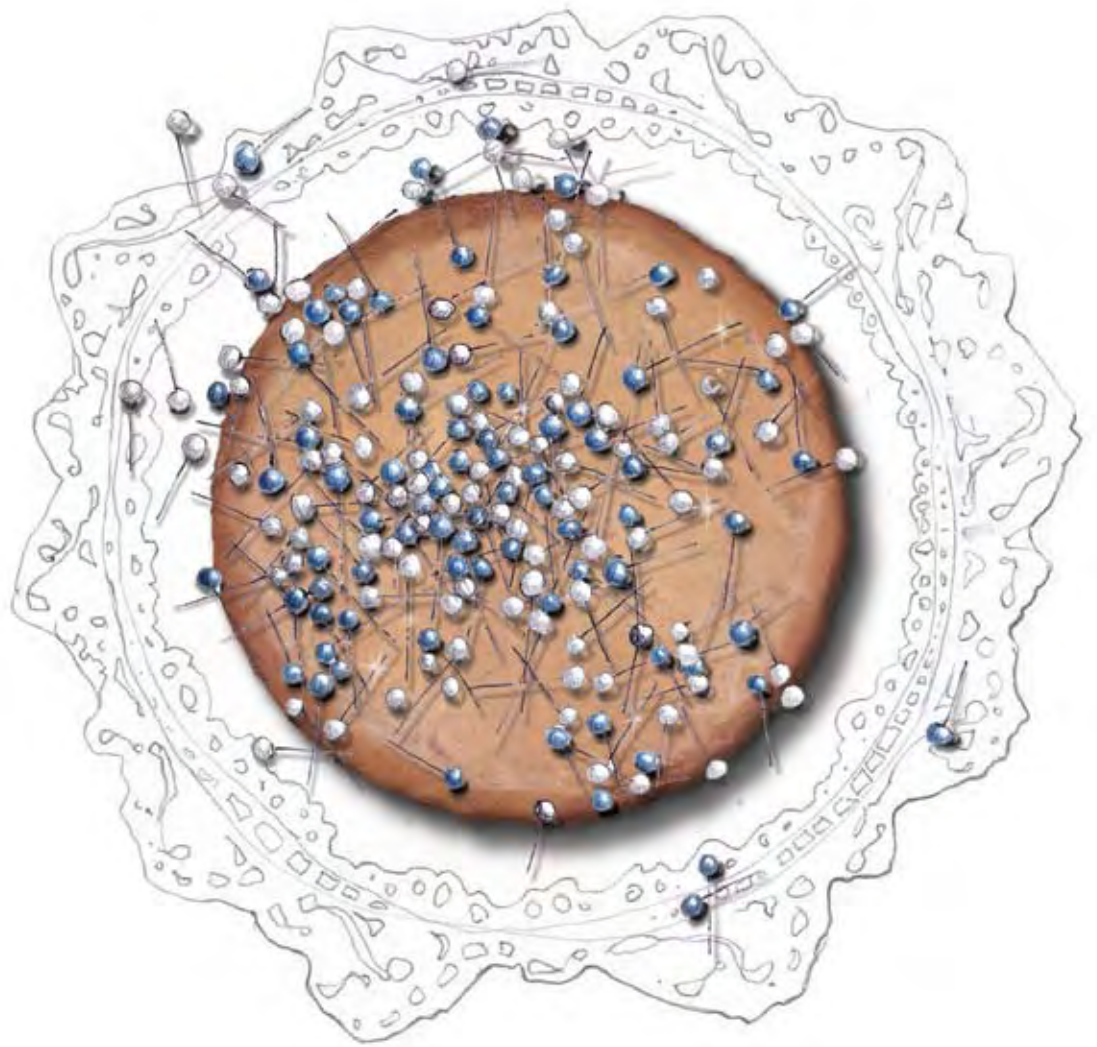

JULIA S. SCHMIDT

DAMAGE CONTROL IN HET ONDERWIJS

Welvaart voor ten minste vier vijfde van onze samenleving – deze politieke belofte is niet meer in te lossen. Een van de pilaren van onze welvaart hebben de politici zelf afgebroken: het onderwijs. Door vernieuwingsdrift zijn macht, regie en toezicht in handen van managers gegeven, is fraude uitgelokt en is de positie van de leraar ondermijnd. Maar bij de leraar begint ook het herstel.

Een grote scholengemeenschap met ruim 2200 leerlingen heeft niet echt de architectonische uitstraling van een warm nest. Functionaliteit in beton geeft sfeerproblemen. Ruim tweehonderd vlijtige liesjes in aluminium bakjes sieren daarom de gangen en tafels van het schoolgebouw in droge afwachting van ouders die op de open dag komen. Sinds 1998 informeert de onderwijsinspectie ouders over scholen, en ouders spellen die informatie: zittenblijvers, onvertraagd naar het diploma, rendement van de onderbouw, afwijkingen van het centraal examen - deze en andere criteria bepalen de plaats in de schoolrankings en moeten uitsluitel geven over de kwaliteit van een school. Een middelmatige school – en dat zijn de meeste – gooit op de open dag haar *unique selling points* in de strijd: buitenschoolse opvang, sportfaciliteiten, kunstplannen en extra lessen zijn overtuigende verkoopargumenten voor *educatie-shoppende* ouders. Het aantal leerlingen dat zich zal aanmelden bepaalt het budget van de school. Een leerling op een middelbare school is 7000 euro belastinggeld waard. Ieder jaar weer, mits hij niet blijft zitten. Komt hij uit een van de 321 ‘probleemcumulatiegebieden’ die

het land rijk is, dan kan zijn waarde nog eens met dertig procent stijgen. Minder leerlingen dan het jaar ervoor zijn voor het schoolbedrijf dan ook geen optie.

Wat heeft een mens nodig?

Onderwijs moet een winstgevende activiteit zijn. Eind 2008 hadden scholen vijf miljard euro op de bank staan en 1,38 miljard euro belegd. Voor zover deze cijfers überhaupt doordringen bij het publiek, gebeurt het veelal met de beperking dat de meeste mensen het verschil tussen een miljoen en een miljard niet kunnen aangeven. Door de kredietcrisis hebben scholen in het voortgezet onderwijs een beleggingsverlies van acht miljoen euro geleden. Basisscholen verloren het dubbele. In het tijdperk van profijt zijn ouder en burger afgelost door investeerder en consument. *Efficiency* en *outputsturing* zijn de allesbepalende richtlijnen in onze samenleving, ook in het onderwijs. De vraag waarvoor onderwijs eigenlijk bedoeld is, zal vandaag niemand meer beantwoorden met de tegenvraag: wat heeft een mens nodig om een zinvol leven te leiden? Vorming is volgens de definitie van Dieter Schwanitz *das durchgearbeitete Verständnis der eigenen Zivilisation*. In ons onderwijs van nu is het kunnen begrijpen van de eigen civilisatie vervangen door meetbare onderwijsopbrengsten in termen van kwaliteitsindicatoren, vaardigheidsdescriptoren en slagingspercentages ten behoeve

van de arbeidsmarkt en de kenniseconomie. Binnen een ideologie van kosten en baten heeft vorming geen intrinsieke waarde meer. *Evidence based* onderwijs is het rekenmodel voor leerwinst. In de huidige wereld is rendement een gevolg van een even complexe als variabele optimaliseringsstrategie op basis van ideale beslissingen. Maar hoewel de werkelijkheid aantoonde dat het rendement tegenvalt, vooral omdat mensen beslissingen nemen met de idealen uitsluitend in hun achterhoofd, houdt men onverstoort vast aan deze blauwdruk. Met beleids- en wetsveranderingen sleutelt men voortdurend aan parameters in opzet en uitvoering. Binnenkort zullen de parameters 'lesuren' (meer) en 'klas' (groter) aangepast worden om noodzakelijke bezuinigingen in het onderwijs in effectiviteit te vertalen.

Opbrengstenloterij en kenniscrisis

Ondertussen vallen de niet-financiële opbrengsten van het onderwijs steeds meer tegen. De kennisachteruitgang zet gestaag door en niet alleen de Citotoets wordt naar beneden bijgesteld. De kosten stijgen evenmin, Nederland is bijna het slechtste jongetje van de Europese klas als het gaat om nationale onderwijsuitgaven en alleen Albanië besteedt minder aan scholing. De onderwijsbaten lopen fors terug. Er is kennisafname van taal en rekenen. In plaats van een competitieve kenniseconomie is er sprake van een omvangrijke kenniscrisis. >

Op deze kenniscrisis – uitvoerig gedocumenteerd in stapels alarmerende rapporten en steeds somberder wordende observaties – reageert de politiek met de invoering van wettelijke referentieniveaus die vanaf dit jaar “voorschrijven welke vaardigheden leerlingen moeten beheersen”. Wettelijke referentieniveaus schrijven ook voor welke vaardigheden een leraar moet beheersen. Een docent Frans of Duits in de bovenbouw beheerst de taal in B2. U hebt geen idee wat dat betekent? Laat ik alleen dit verklappen: het staat gelijk aan het niveau dat uw zoon of dochter heeft gehaald aan het eind van de scholing. En dat is niet best.

Wettelijke referentieniveaus beantwoorden niet de vraag hoe dit vereiste niveau – al dan niet met academisch bevoegde leraren – op school bereikt moet worden. De volgende onderwijsvernieuwing doemt al weer op, en niemand zal meer de vraag stellen of het een verbetering zal zijn. Daarbij waren de vernieuwingen ongetwijfeld allemaal goed bedoeld. De overheid trok zich terug en droeg de macht over aan koepel- en adviesorganisaties. Met de decentralisatie moesten scholen meer slagkracht krijgen om hun eigen beleid te kunnen bepalen. Fusies om kosten te besparen voltrokken zich overal. Huisvesting, salarissen, overhead – hierop kon bespaard worden. En bovendien deed de lumpsumfinanciering haar intrede; het aan scholen toegekende bedrag per scholier. Op papier een goed plan voor autonomie, regionale aansturing en rechtvaardige verdeling van de kosten, ondergebracht in een kwaliteitseisenpakket dat zekerheid over de baten beloofde. Niet de overheid, en zeker niet de leraren, maar bestuurders en managers bepalen sindsdien hoe 35 miljard aan belastinggeld voor onderwijs wordt uitgegeven.

Damager Demolition Derby

De werkelijkheid is: als je scholen afrekent op het aantal leerlingen dat zij binnenhalen en het aantal diploma's dat zij uitreiken, zullen zij het leerlingen gemakkelijker maken binnen te komen en een diploma te halen. Wordt de score bovendien gekoppeld aan de beoordeling van de leraar, dan zal niemand meer twijfelen over de fraudegevoeligheid van zelfgemaakte schoolexamens met eigen becijfering. Wie wil weten hoe leraren frauderen bij al dan niet zelfgemaakte toetsen, kan de mogelijkheden – van grof tot uitgekend – nalezen bij Steven D. Levitt en Stephen J. Dubner in hun boek *Freakonomics*.

“Hoewel op theoretische gronden de perverse werking van een financiële prikkel in de economische wetenschap wordt voorspeld, valt telkens weer op dat regering en parlement door schade en schande wijs moeten worden”. Dit schrijft econoom Arnold Heertje in 2006 in het hoofdstuk ‘Onderwijs in de knel’ in zijn boek *Echte economie*. In 2006 had niemand nog van ‘kredietcrisis’ gehoord, de post had nog filialen op de hoek, de basisverzekering was nog maar net ingevoerd en de herziening van de Tweede Fase (globalisering van de examenprogramma's) was even daarvoor doorgevoerd. Het beloningsprincipe voor nutstaken ondermijnde ondertussen de solidaire samenleving. Onzekerheid over sociale cohesie en over de economische

toekomst voeren de boventoon in het publieke debat.

‘Damager’ – de samenvoeging van *damage* en *manager* werd in 2009 door Duitse leerlingen gekozen als het ‘jeugdwoord van het jaar’. Het is duidelijk: de manager wordt gezien als een schaderegelaar in de publieke en economische sector. Zijn plaats is aan het eind van de beleidstunnel.

Leraar van uw kind

De schadebeperkende beleidsveranderingen zijn aan de orde van de dag in het onderwijs. De leraar is het enige continue gegeven in het onderwijs. De overheid wil meer bevoegde leraren – het worden er desalniettemin steeds minder – en de leerlingen willen een goede leraar. “De beste leraar houdt orde, geeft goed les, kent je naam, weet zijn prioriteiten te stellen, heeft humor, geeft zijn mening over zaken, begrijpt, is rechtvaardig. Hij zegt niet: Moet je huilen? Ik word niet betaald om je te troosten, dus ik negeer je.” Dit overtuigende functieprofiel van een goede leraar is geschreven door een leerling.

Net zo min als scholen verplicht zijn leraren op te leiden, hebben leraren een scholingsplicht. Ze zijn niet verplicht om hun vakkennis bij te houden, noch om didactische alternatieven aan te leren of eenvoudige heuristiek te onderzoeken om de weg naar het schoolexamen naar eigen inzicht vorm te kunnen geven. Er is wel een ‘vrijwillig scholingsaanbod’ maar daarvan wordt nauwelijks gebruikgemaakt. Terwijl we van onze huisarts eisen, en ook wettelijk geëist wordt, dat hij op de hoogte blijft, vinden we het prima dat leraren, na onvolledig te zijn opgeleid, ook nog jaren teren op die beperkte kennis en vaardigheden. Nieuwe leraren verlaten de universiteit of hogeschool met heel weinig vakkennis en didactische bagage, maar omdat hun aantal steeds minder wordt en ze steeds meer nodig zijn, moeten we hiermee genoegen nemen.

Beleidsveranderingen

Veranderingen in wet- en regelgeving zijn aan de orde van de dag in het onderwijs. De gevolgen ervan zijn niet altijd positief. Wijziging van overheidsbeleid leidt tot veel werk, want er moeten nieuwe werkwijzen en systemen ingevoerd worden. Het leidt tot het maken van nieuwe roosters, complexere taken en toenemende werkdruk. Nieuw les- en examenmateriaal moet ontwikkeld worden. Ook de toenemende differentiatie in het onderwijs maakt de onderwijstaak voor docenten zwaarder en de administratieve lasten groter. Een aanbeveling voor de overheid is paal en perk te stellen aan het aantal beleidsveranderingen, zeker als die leiden tot taakverzwaring voor professionals. Twee beleidsveranderingen kunnen we echter wel eisen zonder het hele onderwijsstelsel opnieuw overhoop te halen. Als eerste zou de overheid, in navolging van het advies voor het hoger onderwijs van de commissie Veerman uit april 2010, de kapitale beleidsfout van de lumpsumfinanciering ongedaan moeten maken. En als tweede stap zou een herinvestering van de financiële reserves een goede zaak zijn. Zodoende krijgt de overheid de regie weer in handen en kan zij budgetaanvragen van individuele instellingen onafhankelijk van het aantal leerlingen beoordelen. Vrijgekomen

financiële reserves van scholen kunnen vervolgens worden geïnvesteerd in opleiding en scholing van leraren.

Opvoeding en vorming

En dan nog een laatste aanbeveling voor de overheid. Er lopen op de scholen nogal wat verbijsterde kinderen rond. Ze hebben geen idee wat er van hen wordt verwacht, op school of in het leven. Geen idee hebben ze waartoe kennis dient, waartoe vorming dient; geen idee waarom ze zich nu zouden inspanssen voor resultaten later. Er is immers een overvloed aan *instant* beloning en *instant* resultaat. Het zijn kinderen die van hun ouders niet meegekregen hebben waarom ze iets moeten weten wat ze niet onmiddellijk kunnen gebruiken, waarom ze zich zouden moeten inspanssen voor zaken waarvan ze de directe zin niet inzien. Veel van deze kinderen zijn lastig op school, hinderen de concentratie van andere leerlingen en vaak zijn zij het die de school zonder diploma verlaten. Ouders vertrouwen hun kinderen aan de school toe, in het beste geval met de verwachting dat de leraren de opvoeding ter hand zullen nemen c.q. zullen overnemen. Of gewoon omdat er nu eenmaal leerplicht is. En vaak is dit niet eens uit onwil maar uit onmacht. Soms lijkt het erop dat ouders hierin ondersteund worden door de politiek, die scholen en leraren aanwijst als primair verantwoordelijke voor de opvoeding. Als je wilt autorijden, moet je een rijbewijs halen. Voor bijna elke baan heb je een diploma nodig. Maar om kinderen te krijgen en ze op te voeden is geen examen vereist. Toch is het op een verantwoorde manier opvoeden van kinderen een ingewikkelde taak waarbij ouders hulp zouden kunnen gebruiken. En dan

gaat het niet alleen om hulp bij de fysieke kant van het opvoeden die door het consultatiebureau wordt geboden. Eigenlijk zou iedere ouder verplicht een opvoedcursus moeten volgen. Aan ouders zou geleerd moeten worden dat er in het nu geïnvesteerd moet worden voor latere resultaten of beloning. Dat zou zo moeten gebeuren dat ouders dit voor zichzelf in praktijk kunnen brengen maar ook zo, dat ze in de opvoeding het principe kunnen doorgeven.

BRONNEN

- Gigerenzer, G.: *Bauchentscheidungen. Die Intelligenz des Unbewussten und die Macht der Intuition*. München 2007.
- Heertje, A.: *Echte economie. Een verhandeling over schaarste en welvaart en over het geloof in leermeesters en 'lernen'*. Nijmegen 2006.
- Levitt, S. en S. Dubner: *Freakonomics. Een tegendraadse econoom ontdekt de verborgen kant van bijna alles*. Amsterdam 2005.
- Sommer, M.: 'Zwevende politici: over de onderbouwing van twintig jaar radicale onderwijsvernieuwingen'. In: L. Klinkers en F. Ankersmit (red): *De tien plagen van de staat. De bedrijfsmatige overheid gewogen*. Amsterdam 2008, p.189-208.
- Schwanitz, D.: *Bildung. Alles was man wissen muss*. München 2002.